

РОЗДІЛ VI. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.97 (Кримінологія)

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-3-19>

Система протидії корупції в Україні: теоретичний і прикладний аспекти

Трепак В. М.

Львів, Україна

*victorvictor123@meta.ua***Ключові слова:**

корупція, протидія корупції, система протидії корупції, суб'єкти протидії корупції, форми і засоби протидії корупції, кримінологічна теорія і практика, антикорупційна політика в Україні.

Стаття присвячена аналізу та характеристиці теоретичних і прикладних аспектів системи протидії корупції в Україні, а також виробленню пропозицій щодо її побудови. Вказано визначення системи протидії корупції в Україні, її складників і показників ефективності. Охарактеризовано різні теоретичні підходи до розуміння системи протидії корупції, елементів антикорупційної політики держави, розглянуто особливості їх функціонування та впровадження. Зазначено, що саме після доктринального, нормативного та загальносуспільного узгодження об'єкта, мети і часових проміжків контролю за протидією корупції в Україні можливо переходити до наступних етапів антикорупційної діяльності. Якісна система протидії корупції обов'язково має включати в себе: а) систему заходів запобігання корупції через усунення її суб'єктивних (внутрішніх) причин; б) систему заходів запобігання корупції через усунення її об'єктивних (зовнішніх) причин переважно соціально-економічного характеру; в) усунення умов (ускладнення можливостей) вчинення корупційних правопорушень, їх попередження; г) виявлення вчинених корупційних правопорушень, корупційних мереж, організованих злочинних схем і груп; г) притягнення винних у вчиненні корупційних злочинів та інших корупційних діянь до кримінальної, цивільної, дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Відзначається, що якісна протидія корупції полягає також у реалізації різних соціальних і просвітницьких заходів – покращенні освіти, вихованні громадян у дусі нетерпимості до корупційних проявів, підвищенні правосвідомості, закладенні належного антикримінального ідеологічного фундаменту у суспільстві, подоланні правового нігілізму тощо, тобто способи протидії корупції орієнтовані на запобігання виникнення мотиву або стану потенційної готовності особи вчиняти корупційне діяння. У статті аналізуються шляхи розвитку кримінологічної науки щодо формування ефективних і якісних методів і засобів протидії корупційним проявам з огляду на стан корупції в Україні. Відзначається необхідність кримінологічної науки та практики зосередитися на короткострокових завданнях, що даватимуть вимірювані та швидкі результати, зокрема на запобіганні корупції шляхом усунення можливостей для вчинення корупційних діянь. Стаття містить рекомендації наукового, організаційного, правового й ідеологічного характеру, спрямовані на протидію корупції, покращення державної антикорупційної політики в Україні, а також вжиття заходів практичного характеру для побудови якісної системи протидії корупції в Україні.

Anti-corruption system in Ukraine: theoretical and practical application aspects

Trepak V. M.

Lviv, Ukraine

victorvictor123@meta.ua

Key words:

corruption, combating corruption, anti-corruption system, anti-corruption subjects, forms and means of anti-corruption, criminological theory and practice, anti-corruption policy in Ukraine.

The article is devoted to the analysis and characterization of theoretical and applied aspects of the anti-corruption system in Ukraine, as well as the search of suggestions of its development. It is noted definition of the anti-corruption system in Ukraine, its components and stated indicators of its efficiency. It is considered various theoretical approaches of understanding the anti-corruption system; it is also described elements of anti-corruption policy of the state, the peculiarities of their functioning and implementation. It is noted that it is possible to move to the next stages of anti-corruption activities, only when there is agreed of the doctrinal, normative and public coordination between different anti-corruption subjects of the object, purpose and time intervals of control over the process of combating corruption in Ukraine. It is proposed that a quality anti-corruption system must include: a) a system of measures to prevent corruption by eliminating its subjective (internal) causes; b) a system of measures to prevent corruption by eliminating its objective (external) causes, mainly of a socio-economic nature; c) elimination of conditions (complication of opportunities) of committing corruption offenses, also their prevention; d) detection of committed corruption offenses, corruption networks, organized criminal schemes and groups; e) bringing those guilty of corruption and other acts of corruption to criminal, civil, disciplinary and administrative liability. It is noted that efficient anti-corruption includes implementation of various social and educational measures - improving education system, educating citizens in the spirit of intolerance to corruption, raising legal awareness, laying a proper anti-criminal ideological foundation in society, overcoming legal nihilism, etc. Those are ways to combat corruption that are focused on preventing the emergence of a motive or a state of potential readiness of a person to commit an act of corruption. The article analyzes the ways of development of criminological science on the formation of effective methods and means of combating corruption, considering specific features of corruption in Ukraine. It is mentioned that criminology science and practice has to focus on short-term tasks that will produce measurable and rapid results, in particular on preventing corruption by eliminating opportunities for corruption. The article contains recommendations of scientific, organizational, legal and ideological nature aimed at combating corruption, improving the state anti-corruption policy in Ukraine, as well as taking practical measures to build a quality anti-corruption system in Ukraine.

Вступ. Розглядаючи корупційну мапу світу, неодмінно задумаєшся, чим зумовлені всеохопний рівень корупції в одних державах і її практична відсутність в інших, на перший погляд, схожих за основними параметрами: формою державного ладу чи політичного режиму, системою господарювання, забезпеченістю природними та людськими ресурсами.

Численні рейтинги щороку фіксують, що Україна постійно посідає неприйнятно низьке місце серед держав світу за рівнем корупції поряд із такими країнами, як Киргизстан, Азербайджан і Джибуті [1]. Тож варто погодитися нехай

і з різкою, але правдивою оцінкою, що українська корупція стала «не просто раковою пухлиною на тілі суспільства, а й одним із чорних брендів України у світі» [2].

Відсутність корупції в певному соціумі – це орієнтир, що визначає напрям руху антикорупційних зусиль і дає можливість досягати проміжні цілі, це ідеальний абсолют, якого потрібно прагнути, але неможливо досягти. Звичайно, для широкого загалу метою протидії корупції в Україні може бути проголошено її остаточне викорінення, але тільки для легшого залучення в антикорупційну активність якомога більшої кількості осіб.

Адже інший підхід до мети може зменшити інтенсивність потенційних суб'єктів протидії корупції, не забезпечуючи належної мотиваційної складової частини, необхідної під час виконання настільки важливого для існування і розвитку держави завдання. Проте у кримінологічному аспекті мета процесу протидії корупції інша, зокрема її мінімізація до суспільного прийняттого рівня.

М. Мельник із цього приводу цілком слушно зазначає, що корупція як соціальне явище не може бути викорінена (ліквідована) в якійсь окремій державі чи на якомусь конкретному етапі розвитку соціально-політичної системи [3, с. 5]. Отже, протидія корупції – процес перманентний, спершу спрямований на досягнення зазначеної мети, а потім – на стримування зростання рівня корупції, недопущення його виходу за допустимі межі. Крім того, важливо не підміняти мету процесом, що нерідко зустрічається в сучасній теорії та практиці.

Різні теоретичні та прикладні аспекти протидії корупції відображені у великій кількості наукових робіт, зокрема таких правознавців, як Л.І. Аркуша, П.П. Андрушко, Л.В. Багрий-Шахматов, В.І. Борисов, А.М. Бойко, В.В. Василевич, В.О. Глушков, В.В. Голіна, Н.О. Гуторова, В.К. Грищук, І.М. Даньшин, О.О. Дудоров, Є.В. Додін, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, В.А. Завгородній, З.А. Загинея, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.О. Кваша, В.М. Киричко, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, А.В. Савченко, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур, О.В. Шевченко, Н.М. Ярмиш та ін.

Натомість питання розроблення ефективних та орієнтованих на практичне застосування форм і способів протидії корупції, які поряд із суб'єктами можуть формувати систему протидії корупції в Україні, не є достатньо розробленими. Отже, **метою цієї статті** є спроба аналізу та характеристики теоретичних і прикладних аспектів системи протидії корупції в Україні, а також вироблення пропозицій щодо її побудови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу питання системи протидії корупції в Україні треба концентровано зазначити: наша національна проблема – корупція; спільна мета – її максимальна мінімізація; ця мета досягається у процесі протидії корупції: у конкретних формах, визначеними суб'єктами і способами. Поєднання цих суб'єктів у спільній діяльності для досягнення зазначеної мети усім наявним набором способів і в різних формах, власне, й утворює цілісну систему протидії корупції в Україні.

У контексті системи протидії корупції В. Дрьомін звертає увагу на те, що найбільших успіхів

у цій царині досягають ті країни, у яких здійснюються взаємопов'язані інституційні, правові, економічні, культурологічні та політичні заходи, які дозволяють контролювати і впливати на криміногенну ситуацію. Проте у країнах перехідного економічного типу із низьким матеріальним рівнем життя боротьба з корупцією передбачає вибір пріоритетів [4, с. 27]. Це дуже важливе застереження, яке має виключати механічне копіювання зарубіжних доктрин і теорій. Абсолютно зрозуміло, що для вітчизняних реалій зарубіжний досвід складає лише невелику частину матеріалу, необхідного при врахуванні узгодження національної антикорупційної стратегії, яка потребує унікального й особливо творчого підходу.

Відповідно, Україні потрібен такий самий унікальний порядок правового регулювання протидії корупції, який виражається в особливому поєднанні таких юридичних засобів, як превентивні антикорупційні механізми, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, система підстав відповідальності за корупційні правопорушення і правопорушення, пов'язані з корупцією, ступінь суворості правових наслідків цих правопорушень із метою ефективної протидії корупції [5, с. 157–158].

Адже неправильний розподіл ресурсів і визначення пріоритетів у протидії корупції може призвести до протилежних наслідків. Тому, до прикладу, Г. Беккер і робить висновок, що підвищення ефективності протидії злочинності (у т. ч. корупційній) має базуватися на правилі рівномірного розподілу ресурсів, якими володіє суспільство та держава [6, с. 43–45].

Світовий досвід протидії корупції показує, що ефективність будь-яких антикорупційних механізмів залежить передусім від системності, обґрунтованості та прозорості базових положень [7, с. 91]. Отже, корупція як системна проблема потребує системних підходів до протидії, які полягають в узгоджених діях трьох секторів суспільства: влади, бізнесу та громадянського суспільства [8, с. 13].

Сьогодні з огляду на примножений досвід заходи з активної протидії корупції найчастіше поділяють на дві групи. До першої відносять заходи з посилення боротьби з корупційними проявами, до другої – з тими проявами, що створюють інституційні передумови, котрі живлять корупцію, тобто з ознаками потенційної корупції, із чиновником, який за певних умов може перетворитися на корупціонера. Саме тому у європейській практиці стратегія системного усунення причин корупції орієнтована як на протидію корупціонерам, так і на усунення причин та умов, що живлять цей феномен [9, с. 40].

Заслуговує на підтримку підхід, за яким нова модель кримінально-правової протидії корупції

повинна будуватися за принципом «багаторубіжності», коли кримінально-правові заборони будуть реалізовуватися не тільки щодо конкретних корупційних діянь (основний рубіж), а й щодо поведінки, яка ще не є корупційним діянням, але формує визначений корупційний ризик, наявність якого вже є суспільно небезпечним (попередній рубіж), а також щодо подальших об'єктивних виявів вчинених у минулому актів корупції, що залишилися латентними (завершальний рубіж) [10, с. 207].

Існує погляд, згідно з яким системоутворюючою підставою антикорупційної політики за сучасних умов має стати активна і постійна протидія корупції, заснована на трьох базових стратегіях: *стратегії-усвідомлення*, що полягає в загальному аналізі ситуації та виробленні антикорупційної стратегії; антикорупційній громадянській освіті; побудові антикорупційних коаліцій; вільному доступі до інформації та незалежних ЗМІ; розробленні та впровадженні антикорупційних освітньо-просвітницьких програм і кампаній; *стратегії-попередження*, мета якої – формування транспарентності органів влади; активне залучення інститутів громадянського суспільства до діяльності щодо запобігання корупції; зменшення втручання держави у суспільні відносини; прийняття кодексів етики для чиновників, підприємців; зниження адміністративних бар'єрів; *стратегії-запобігання*, що передбачає формування сильної та незалежної судової влади; неухильне виконання закону; громадську експертизу законодавства на предмет наявності корупційної складової частини; доступність правової допомоги та захисту для громадян [8, с. 13].

Розглядаючи корупцію як системне багатоспектне соціально-політичне явище, Є. Невмержицький звертає увагу на вироблення такого підходу і до розроблення дієвих антикорупційних механізмів. Посилення лише кримінальної та адміністративної відповідальності за корупційні діяння не вирішує цю проблему. В основу антикорупційних заходів слід покласти такі принципи: визнання суспільної небезпеки корупції; невідворотність відповідальності за скоєні корупційні діяння; недопустимість злиття влади і бізнесу; неприпустимість прийняття нормативних актів, які допускають неоднозначне тлумачення; пріоритет превентивних заходів боротьби з корупцією; усунення монополії при прийнятті рішень [11, с. 28].

С. Рогульський помітив, що існують дві групи вчених, які мають протилежні погляди на вибір методу боротьби з корупцією. Прихильники першої групи стверджують, що боротися з корупцією необхідно найперше через втілення в життя економічних і соціальних реформ, тобто

створити умови, за яких особи, які є потенційними корупціонерами, стримуються від вчинення діянь, через те, що вони більш зацікавлені не вчиняти протиправне діяння, ніж вчиняти його. Ці автори на перше місце висувають економічні методи боротьби з корупцією, які зазвичай зводяться до усунення передумов, що спричиняють виникнення корупції. Але, як вважають вчені, котрі належать до другої умовної групи, в державі склалася така ситуація, коли необхідно зупинити подальше поширення корупції, оскільки ступінь враження державного апарату корупцією загрожує існуванню демократичного устрою в державі. Тому саме через застосування адміністративного методу, у розумінні його як управлінського, можливе зупинення темпів росту корупції [12, с. 13–14].

О. Костенко обґрунтовує необхідність запровадження культурно-репресивної концепції протидії корупції. Основна ідея цієї концепції полягає в такому: 1) радикальним засобом протидії корупції є людський чинник, а саме антикорупційна (зокрема правова та моральна) культура громадян; 2) антикорупційне законодавство й антикорупційні інституції (зокрема органи антикорупційної юстиції, уповноважені протидіяти корупції репресивними методами) – це лише інструменти, ефективність використання яких залежить від стану зазначеного людського чинника. З огляду на це антикорупційна політика в Україні має ґрунтуватися на формулі: культура плюс репресія [13, с. 12].

Далі вчений продовжує, що основною помилкою антикорупційної політики в Україні є плекання ілюзії, начебто ефективно протидіяти корупції можна шляхом волонтаристського маніпулювання антикорупційними інструментами за повного ігнорування заходів, спрямованих на розвиток антикорупційного потенціалу людського чинника, зокрема антикорупційної (правової та моральної) культури громадян [13, с. 13].

Отже, тільки після доктринального, нормативного та загальносуспільного узгодження об'єкта, мети і часових проміжків контролю за протидією корупції в Україні можливо переходити до наступних етапів процесу. Звичайно, цей висновок не може трактуватися як такий, що вказує на необхідність зупинення поточних заходів у вказаній сфері, які уже здійснюються. Під наступними етапами процесу мається на увазі лише перехід від формально-декларативної до якісної протидії корупції, а така обов'язково має включати в себе:

а) в частині запобігання корупції через усунення її суб'єктивних (внутрішніх) причин:

- формування (спонукання до виникнення) політичної волі на протидію корупції у двох визначальних суб'єктів: українського народу (суспільства) та керівництва держави;

- підвищення правової культури громадян, просвіти, освіти та ін. (фактично йдеться про паралельні процеси усунення суб'єктивних причин корупції у двох комплексних носіїв влади: держави (через формування політичної волі) та суспільства (через підвищення правової (антикорупційної) культури);

б) у частині запобігання корупції через усунення її об'єктивних (зовнішніх) причин переважно соціально-економічного характеру: бідності, безробіття, відсутності організаційно-матеріального забезпечення органів публічної влади тощо;

в) усунення умов (ускладнення можливостей) вчинення корупційних правопорушень, їх попередження;

г) виявлення вчинених корупційних правопорушень, корупційних мереж, організованих злочинних схем і груп;

г) притягнення винних у вчиненні корупційних злочинів та інших корупційних діянь до кримінальної, цивільної, дисциплінарної та адміністративної відповідальності.

Особливу роль у подоланні корупційних проявів відіграє освіта та виховання громадян, спрямовані на формування в них впевненості у майбутньому. Наприклад, у Сінгапурі до служби у Збройних Силах призивалися найрозумніші студенти за 8-річним контрактом. За цей період вони навчалися 2–3 рази за кордоном. Спочатку це було спеціальне навчання на військового фахівця, потім – штабне та командне навчання у Сполучених Штатах або Великій Британії, а після того – курси ділового (МВА) або державного (МРА) адміністрування в Гарварді чи Стенфорді. Після 8-річного терміну служби офіцеру надавався вибір: йти або в державне управління, або у приватну сферу, або ж лишатися на військовій службі. Таким чином було сформовано еліту, котра ввібрала в себе найкращі світові знання, військову дисципліну і працювала на державу [14, с. 147].

Примітно, що антикорупційна реформа в Україні, на думку 62% населення, уже визнається першочерговою та за важливістю випереджає навіть реформування сфери охорони здоров'я та соціального захисту. 51% українців вважає подолання корупції стратегічно необхідним для розвитку України у найближчі 10 років. Закордонні інвестори досі оцінюють силу впливу корупційних чинників на інвестиційний клімат як найвищу з показниками у 8,3 та 8,2 бали з 10 [15–17].

Але досі реформування в Україні значною мірою зводилося до оперування інституційними чинниками, тобто до маніпуляцій із законодавством та адміністративними інструментами. Але ці чинники, образно кажучи, здатні впливати лише на крону, коріння «дерева» наших суспільних проблем залишається ураженим. О. Костенко

вважає, що саме соціальна культура громадян, яка включає в себе, зокрема, моральну культуру людини, – це і є той чинник, яким досі зневажали українські реформатори і який неодмінно має бути покладений в основу антикорупційного реформування в Україні. Ілюзію щодо можливості успішних інституційних (тобто законодавчих і адміністративних) реформ в Україні без вдосконалення зазначеного «людського фактору», складовою частиною якого є моральна культура людини, необхідно подолати [18, с. 8].

Отже, успішна реалізація заходів протидії корупції неможлива без відповідного ідеологічного забезпечення. Йдеться насамперед про створення антикримінальної системи поглядів і ідей, здатної позитивно впливати на менталітет громадян, діяльність партій і громадських організацій, суб'єктів політики і влади, сприяти формуванню в суспільстві стійкого неприйняття кримінальної псевдокультури. Життєві сили суспільства повинні бути направлені на захист основних суспільних цінностей (громадянських, патріотичних, сімейних тощо), а не на їх руйнування [19, с. 128].

Ефективність запобіжної діяльності корупції залежить від рівня правосвідомості особистості, організації превентивних заходів, які мають бути своєчасними, оперативними, переконливими і зрозумілими. Тільки належний рівень правової інформативності щодо чинного законодавства, його об'єктивності та справедливості формує правильне ставлення до його виконання, а відповідно, відіграє неабияку роль у запобіганні злочинності та правовому вихованні особистості [20, с. 192–193].

Описані вище варіанти способів протидії корупції орієнтовані на запобігання виникнення мотиву або стану потенційної готовності особи вчиняти корупційне діяння. Робота саме у цьому напрямі дає найкращі результати, але в українських реаліях імовірність їх швидкого досягнення не така вже й висока.

Зауважимо, що реалістичний погляд на українське суспільство та й, зрештою, на універсальну людську природу не вселяє певності у тому, що висока правова культура, суспільна свідомість, навіть за наявності сильної політичної волі, утримуватимуть потенційних суб'єктів корупційних правопорушень від неправомірної поведінки за умов економічних криз, суспільно-політичних потрясінь тощо.

Інакше кажучи, перед вітчизняною кримінологією сьогодні стоїть складний концептуальний вибір. Розвиватися з розрахунку на те, що об'єктивні та суб'єктивні умови і причини корупції, на які ця наука має щонайбільше опосередкований вплив, будуть усунуті в майбутньому, або

ж, відмовившись від пріоритету надто загальної превенції та констатувавши поточний стан справ у цій сфері, пропонувати для практичного втілення лише засоби для безпосереднього попередження вчинення корупційних діянь (у спеціальній та індивідуальній формі).

Вважаємо більш продуктивним підхід, за яким сучасній кримінології не варто надмірно зосереджуватися на описі довгострокових перспектив усунення непрямих причин і умов корупції в Україні, а слід звернути увагу на короткострокові завдання, що даватимуть вимірювані та швидкі результати. Концентрація уваги тільки на складних соціально-економічних умовах чи низькій правовій культурі в суспільстві є контрпродуктивним підходом, який, хоча й заслуговує на повагу та розуміння, але має бути терміново змінений на чітку й орієнтовану на прикладне застосування наукову діяльність.

Звичайно, ця позиція не лише вимагатиме академічної активності, згуртованості та працездатності членів кримінологічної спільноти, але й потребуватиме широкої кооперації з представниками інших юридичних (і не тільки) наук. Крім того, такий підхід стане зайвим доказом, що навіть за найскладніших умов юридична наука використовує усі свої можливості для перетворення України в демократичну і правову державу, незалежну від корупції.

На підставі вищевикладеного можна зробити такі **висновки**:

– суспільно допустимим рівнем корупції в державі може вважатися такий, за якого корупція: не є масовим, системним і організованим явищем; не здійснює істотного впливу на соціальні, політичні, економічні, правові та інші процеси; відсутня на найвищому політичному рівні; не є функціональним елементом організованої злочинності та не використовується для її (організованої злочинності) захисту; виявляється поодинокими (несистемними) випадками, особливо в судовій, правоохоронній та освітній сферах; вчиняється ситуативними (несистемними) правопорушниками. Рівень корупції можна вважати суспільно допустимим тоді, коли суспільство і держава є незалежними від корупції та не потерпають від неї;

– система протидії корупції в Україні складається з двох основних компонентів, а саме:

- 1) форм і способів (засобів) протидії корупції;
- 2) суб'єктів протидії корупції.

Формами протидії корупції є: 1) *запобігання корупції*, що поділяється на: а) *запобігання* корупції як комплексному явищу шляхом усунення об'єктивних і суб'єктивних причин та умов її існування (соціально-економічного, політичного, психологічного характеру); б) *запобігання* корупції шляхом усунення *можливостей* для вчинення корупційних діянь; 2) *боротьба з корупцією*, що поділяється на: а) *виявлення* (розкриття) фактів вчинення корупційних діянь і встановлення підозрюваних у їх вчиненні; б) *притягнення винних* у вчиненні корупційних діянь до юридичної відповідальності.

Способи протидії корупції мають визначатися в межах кожної форми протидії з урахуванням виду корупції, її конкретного компонента, що підлягає протидії, особливостей суб'єктів корупційних діянь того чи іншого виду.

Суб'єктами протидії корупції є: а) держава (в особі органів публічної влади, насамперед антикорупційних); б) суспільство (в особі інститутів громадянського суспільства); в) громадяни України (в індивідуальних відносинах).

Усунення об'єктивних і суб'єктивних причин корупції потребує тривалого часу та залежить від численних непередбачуваних факторів. Тож надмірний акцент на цій частині системи протидії корупції малоперспективний із погляду швидкого отримання результату. Акцент на останньому етапі протидії – виявленні (розкритті) корупційних діянь і притягненні винних до відповідальності – найменш продуктивний через: 1) особливу латентність корупції як її невід'ємну якісну характеристику; 2) те, що корупційне діяння уже вчинене і завдало шкоди суспільству; 3) те, що на цьому етапі відбувається правове реагування на наслідок, а не на причини й умови, які спричиняють корупцію.

Тому з урахуванням низької імовірності суттєвого зменшення причин корупції в короткостроковій чи середньостроковій перспективі, а також через низький рівень потенційного розкриття корупційних діянь основна увага кримінологічної теорії та практики у сфері протидії корупції в Україні сьогодні має бути зосереджена на запобіганні корупції шляхом усунення можливостей для вчинення корупційних діянь.

Література

1. Індекс сприйняття корупції – 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryinyattya-koruptsiyi-2019/>.
2. Лещенко С. Тупик еволюції. *Українська правда*. 2016. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/leschenko/5714fae242b7d/>.
3. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 32 с.

4. Дрьомін В.М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. 40 с.
5. Михайленко Д.Г. Результати диференціації правового впливу на корупцію в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України. Спеціальний випуск до Міжнародного дня боротьби з корупцією*. 2017. № 4/2. С. 156–163.
6. Becker Gary S. Crime and punishment: an economic approach. *Essays in the economics of crime and punishment*. New York : National Bureau of Economic Research distributed by Columbia University Press, 1974. P. 1–54. URL: <http://www.nber.org/chapters/c3625.pdf>.
7. Нонік В.В. Базові методологічні складники формування та реалізації антикорупційної політики в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 1. С. 86–94.
8. Шедий М.В. Коррупция как социальное явление: социологический анализ : автореф. дисс. ... докт. соц. наук : 22.00.04. Москва, 2014. 46 с.
9. Невмержицький Є. Проблеми рецепції антикорупційних механізмів розвинених країн в українську практику. *Віче*. 2011. № 19. С. 40–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_19_19.
10. Михайленко Д.Г. Концепція корупційних злочинів (постановка проблеми). *Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія (м. Одеса, 13 черв. 2014 р.) / редкол. : С.В. Ківалов, В.О. Туляков, Є.Л. Стрельцов, Д.О. Балобанова ; МОН України, НУ ОЮА, ПРЦ НАПрН України, Одес. відділ. ГО «Всеукр. асоц. кримін. права». Одеса : Юрид. л-ра, 2014. С. 202–208.
11. Невмержицький Є.В. Корупція як соціально-політичний феномен : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 34 с.
12. Рогульський С.С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 20 с.
13. Костенко О. Яким «каменем» зневажили «будівничі» вітчизняної антикорупційної політики? *Віче*. 2016. № 3–4. С. 12–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2016_3-4_10.
14. Бусол О.Ю., Костенко О.М. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. *Публічне право* / 2016. № 2. С. 143–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2016_2_21.
15. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні. СГ «Рейтинг». Червень, 2019. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2019_june_survey_of_residents_of_ukraine.pdf.
16. Регулярне опитування іноземних інвесторів: Спеціальний випуск. ЕВА, Dragon Capital, CES. Квітень 2019 р. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/04/2019_InvestorSurvey_SpecialEdition_Presentation_ua.pdf.
17. На які першочергові реформи чекають громадяни. ФДІ та Центр Разумкова. 13–20 червня 2019 р. URL: <https://dif.org.ua/article/na-yaki-pershochergovi-reformi-chekayut-gromadyani?fbclid=IwAR0aw61cJ5AqNs7ZupPqwwte0DV5v-MkLbxdS4eOsG0qXmvelIp3b-19JT4>.
18. Костенко О.М. «Людський фактор» – основний антикорупційний засіб. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_4_3.
19. Скулиш Є.Д. Загальнодержавна система протидії організованій злочинності: проблеми формування та функціонування. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2. С. 125–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_2_40.
20. Корнякова Т., Юзікова Н. Кримінологічне значення соціальних протиріч у системі криміногенної детермінації в умовах демократичного суспільства. *Право України*. 2018. № 8. С. 183–194.

References

1. Indeks spryjnattja korupciji-2019 [Corruption perception index 2019]. ti-ukraine.org. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnattya-korupciji-2019/>. [in Ukrainian].
2. Leshchenko S. Tupyk evoliutsyy. [Dead end of evolution]. *Ukrainska pravda*. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/leschenko/5714fae242b7d> [in Russian].
3. Melnyk, M.I. (2002) Kryminolohichni ta kryminalno-pravovi problemy protydii korupcii [Criminological and criminal law problems of anti-corruption]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
4. Dromin, V.M. (2010) Instytutsionalna teoriia zlochynnosti ta kryminalizatsii suspilstva [Institutional theory of crime and criminalization of society]. Extended abstract of Doctor's thesis. Odesa: Law academy of Odesa [in Ukrainian].
5. Mykhailenko, D.H. (2017) Rezultaty dyferentsiatsii pravovoho vplyvu na korupciii v Ukraini. innovatsii [Results of differentiation of legal influence on corruption in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. Spetsialnyi vypusk do Mizhnarodnoho dnia borotby z koruptsiieiu – Bulletin of the*

National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine. Special issue for the International Anti-Corruption Day, 4/2, 156–163 [in Ukrainian].

6. Becker, G.S. (1974) Crime and punishment: an economic approach. *Essays in the economics of crime and punishment*. New York: National Bureau of Economic Research distributed by Columbia University Press, 1–54. URL: <http://www.nber.org/chapters/c3625.pdf>. [in English].
7. Nonik, V.V. (2019) Bazovi metodolohichni skladnyky formuvannya ta realizatsii antykoruptsiinoi polityky v Ukraini [Basic methodological components of formation and implementation of anti-corruption policy in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannya – Public administration and customs administration*, 1, 86–94 [in Ukrainian].
8. Shedyi, M.V. (2014) Korruptsiya kak sotsyalnoe yavlyeniye: sotsyolohycheskyi analiz [Corruption as a Social Phenomenon: Sociological Analysis] Extended abstract of Doctor's thesis. Moscow [in Russian].
9. Nevmerzhytskyi, Ye. Problemy retseptsi antykoruptsiinykh mekhanizmiv rozvynenykh krain v ukrainsku praktyku [Problems of reception of anti-corruption mechanisms of developed countries in Ukrainian practice]. *Viche – Viche*, 19, 40–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_19_19 [in Ukrainian].
10. Mykhailenko, D.H. (2014) Kontsepsiia koruptsiinykh zlochyniv (postanovka problemy) [The concept of corruption crimes (problem statement)]. Proceedings of the international Scientific and Practical Conference: *Pro zlochyny ta pokarannia: evoliutsiia kryminalno-pravovoi doktryny, prysviachenoi 250-richchiiu traktatu Chezare Bekkaria – On crimes and punishments: the evolution of criminal law doctrine dedicated to the 250th anniversary of the treatise of Cesare Beccaria*. (p. 202–208). Odesa: law literature [in Ukrainian].
11. Nevmerzhytskyi, Ye.V. Koruptsiia yak sotsialno-politychnyi fenomen [Corruption as a socio-political phenomenon]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
12. Rohulskyi, S.S. (2005) Administratyvno-pravovi zakhody borotby z koruptsiieiu v Ukraini [Administrative and legal measures to combat corruption in Ukraine]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
13. Kostenko, O. (2016) Yakym “kamenem” znevazyhly “budivnychi” vitchyzniano antykoruptsiinoi polityky? [What “stone” was despised by the “builders” of the domestic anti-corruption policy?]. *Viche – Viche*, 3–4, 12–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2016_3-4_10. [in Ukrainian].
14. Busol, O.Yu., Kostenko, O.M. (2016) Kontsepsiia protydii koruptsiinii zlochynnosti v Ukraini potrebuie novykh pidkhodiv: osnovni tezy [The concept of combating corruption crime in Ukraine needs new approaches: basic theses]. *Publichne parvo – Public law*, 2, 143–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_2_21 [in Ukrainian].
15. Dynamika suspilno-politychnykh pohliadiv v Ukraini (2019) [Dynamics of socio-political views in Ukraine.] SH SG “Rating”. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2019_june_survey_of_residents_of_ukraine.pdf. [in Ukrainian].
16. Rehuliarne opytuvannya inozemnykh investoriv: Spetsialnyi vypusk (2019) [Regular survey of foreign investors: Special issue]. EBA, Dragon Capital, CES. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/04/2019_InvestorSurvey_SpecialEdition_Presentation_ua.pdf [in Ukrainian].
17. Na yaki pershocherhovi reformy chekaiut hromadiany (2019) [What are the priority reforms citizens are waiting for]. FDI and Razumkov Center. URL: <https://dif.org.ua/article/na-yaki-pershochergovi-reformi-chekayut-gromadyani?fbclid=IwAR0aw61cJ5AqNs7ZupPqwWte0DV5v-MkLbxdS4eOsG0qXmvellp3b-19JT4> [in Ukrainian].
18. Kostenko, O.M. (2014) “Liudskyi faktor” – osnovnyi antykoruptsiinyi zasib [The “human factor” is the main anti-corruption tool]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, 4, 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_4_3. [in Ukrainian].
19. Skulysh, Ye.D. (2003) Zahalnodержавna systema protydii orhanizovanii zlochynnosti: problemy formuvannya ta funktsionuvannya [National system of combating organized crime: problems of formation and functioning]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava – Bulletin of the Khmelnytsky Institute of Regional Management and Law*, 2, 125–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_2_40. [in Ukrainian].
20. Korniakova, T., Yuzikova, N. (2018) Kryminolohichne znachennia sotsialnykh protyrich u systemi kryminohennoi determinatsii v umovakh demokratychnoho suspilstva [Criminological significance of social contradictions in the system of criminogenic determination in a democratic society]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 8, 183–194. [in Ukrainian].